

KI A TERVEZŐ? A TERÜLETI ÉS VÁROSTERVEZÉS (TÉRBELI TERVEZÉS), MINT SZAKMA ÉS DISZCIPLÍNA EURÓPÁBAN¹

SALAMIN GÉZA

geza.salamin@uni-corvinus.hu

MAGYAR URBANISZTIKAI TÁRSASÁG

BUDAPESTI CORVINUS EGYETEM

GAZDASÁGFÖLDRAJZ, GEOÖKONÓMIA ÉS FENNTARTHATÓ FEJLŐDÉS TANSZÉK

ABSZTRAKT

A tanulmány nemzetközi perspektívából járja körül a térbeli dimenziójú tervezés jellemző szakmai-diszciplináris karakterének egyes jellemzőit. A területi, és várostervezés országoként eltérő keretek között, egymástól gyakran gyökeresen különböző formában fejlődött ki Európán belül is és ezzel összefüggésben a terület szakmai megközelítései is eltérő formákban jelentkeznek. Alkalmazott orientációjából adódóan a tervezés szükségszerűen interdiszciplináris karakterű, ám különböző országokban más és más tudományterületekhez kötődve formálódott. A tervezés az európai felsőoktatásban háromféle szakmai rendszerben jelenik meg, országoként eltérő jelleggel: a műszaki tudományok (1.); a társadalomtudományok (2.) keretében bontakozott ki, míg több országban a tervezés régebb óta önálló képzési szakmai területként van jelen, hangsúlyozva önálló diszciplináris territóriumát is (3.). A tervezés szemlélete és szakmai karaktere idővel átalakul, a korábbi technikai jellegűnek tekintett – bár mindig is politikai-hatalmi döntésekhez kapcsolódó – közfeladat egyre inkább átfogó társadalmi funkcióvá vált, mindazonáltal elméleti tudományosan ma elsősorban a társadalomtudományokban jelennek meg. Az építészeti és műszaki karakterek mellett gyakorlataiban is erősödnek a társadalmi, gazdasági, földrajzi összefüggések, de a környezettudományi megközelítések is. A tervezés új kihívásai és Európa szerte átalakuló formái kihívások elé állítják a hagyományos szakmai rendszereket, mindenekelőtt a tervezői minősítési gyakorlatokat, amelyek megújulására a kompetencia alapú és kevésbé szabályozott megközelítés látszik időtállóbbnak.

ABSTRACT

This paper examines the features of the typical professional-disciplinary character of spatial planning from an international perspective. Spatial and urban planning have developed in various ways in different countries, often in radically diverse forms, even within Europe. In relation, the professional approaches of each field can take numerous forms. Planning necessarily has an interdisciplinary character, due to its applied orientation, however it developed in many ways in each country, affected by different disciplines. In the European higher education planning appears in three kind of professional systems, with different features by countries: in some cases, it has developed in the

¹ A tanulmány elkészítésére a szerző korábbi vizsgálatainak rendszerező összefoglalásával a 2019-1.2.1-EGYETEMI ÖKO-2019-00022 számú projekt keretében a Nemzeti Kutatási Fejlesztési és Innovációs Alapból biztosított támogatással, az Egyetemi Innovációs Ökoszisztéma pályázati program finanszírozásában került sor a Budapesti Corvinus Egyetemen.

framework of engineering or social sciences, while in some others, it has long been a separated professional field of competence, emphasising its own disciplinary territory. The perspective and the professional character of the planning is changing over time, from a previously considered technical public task, although it always linked to political-power decisions, to an increasingly comprehensive social function, still its theories are primarily emerging in the social sciences. In addition to its architectural and technical characters, the social, economic and geographic contexts are also increasing in its practices, but also in terms of environmental science. The new challenges of planning and its changing forms across Europe are challenging traditional professional systems, first of all the practices of planning qualification, for which the renewal through a competence-based and less regulated approach considered to be more future-proof.

1. BEVEZETÉS

Európa területi és várostervezéséről egységesen nemigen beszélhetünk, ugyanis annak gyakorlati, sőt értelmezési is még az Európai Unión belül is országonként nagyon különbözőek. A tervezés területi szintjei (városi-települési, regionális, országos stb.), eszközei (például fejlesztési, szabályozási, koordinációs), sőt még a tervezés alapvető motivációi is meglehetősen eltérőek. Tulajdonképpen még a városi és területi tervezésre Európában használt fogalmak is más és más tartalmakat fednek: A német Stadt-/Raumplanung és Raumordnung, a holland ruimtelijke ordening, a brit (town and country) planning vagy a magyar terület-/településfejlesztés és -rendezés, a francia aménagement du territoire/urbain fogalmak valójában nem is fordíthatóak le egymásra, jelentéstartalmuk csak hosszabb magyarázatokkal írható körül. Eltérő a különböző területi szintek, a központi állam és az önkormányzatok tervezési kompetenciája, a tervezés jogi felhatalmazása is, de szemlélete és alapfunkciója is gyakran nagyon különböző. Az viszont közös, hogy a tervezés koordinációs irányítási funkcióként illeszkedik az adott ország (régió, város) kormányzási rendszerébe, ugyanakkor, mint sajátosan téralakító tevékenység valamelyest visszatükrözi az ország természeti- és társadalomföldrajzát, urbanizációs mintázatait is.

Ebből és a tudományszerveződés, valamint a szakmacsoportok szervezettségének különbségeiből is adódik, hogy a tervezés, mint szakterület szemlélete, diszciplináris kötődése is meglehetősen sokszínű Európa szerte, mint ahogyan az is változó, hogy mennyire tekintik azt önálló szakmának, és megjelenik-e elkülönült tudományterületként.

Ahogy az egyik első közös európai definíció meghatározta, a térbeli tervezés (beleértve a városi és területi tervezést) egyszerre szakpolitika, adminisztratív technika és szakmai-tudományos terület, amely interdiszciplináris és átfogó megközelítésként fejlődött ki. (CEMAT 1983) A politikai és a szakmai karakter a tervezés személeteiben és gyakorlatában sajátosan vegyül – a szakmai tudományos megfontolások (ezek aktuális paradigmái és divatjai) más szakpolitikákhoz képest erősebben jelen a városi és területi tervezés gyakorlatában. A tervezés szakmai-diszciplináris alapjai korántsem egyértelműek, sőt sokszor kifejezetten vitatottak. Ugyanakkor azt talán kevesen vitatják, hogy az, hogy a mindenkor adekvát tudások, információk és készségek alkalmazása a jövőnket formáló tervezés feladatában lényegesen meghatározza e funkció sikerességének esélyeit. A térbeli dimenziójú tervezéssel, fejlesztéssel és fejlődéssel foglalkozó alkalmazás-orientált tudáskészletet és szakterületet Magyarországon gyakran az urbanisztika fogalmával jelöljük, amit annak hazai szakmai szervezete, az 1966-ban alapított Magyar Urbanisztikai Társaság így definiál: Az urbanisztika mindazon tudások, gyakorlatok összessége, amelyeknek művelői a városok, települések, térségek fejlődésén munkálkodnak. (MUT, 2019)

A tanulmány célja, hogy képet adjon a területi és várostervezés, azaz a térbeli dimenziójú tervezés szakmai rendszereinek Európa szerte sokszínű mintázatairól és ennek átalakulási dinamikájáról. A szakma változási dinamikáját megkíséreljük értelmezni a térbeli tervezés átalakulási folyamatainak fényében is, amelyekre e tanulmányban nem térhetünk ki, de korábbi tanulmányunkban (Salamín 2021) már számba vettünk. A munka a tervezést európai létékben vizsgáló nemzetközi szakirodalmak és vonatkozó nemzetközi kezdeményezések és irányelvek feldolgozásán alapul, valamint a szerző saját empirikus felmérésének² adatbázisát hasznosítja a gyakorlatban alkalmazott képzettségi hátterek megállapításához kapcsolódóan. Munkánkban nem térünk ki az egyes országokban megjelenő szakmai rendszerekre, inkább a főbb európai típusokat igyekszünk feltárni. A dolgozat szándékoltan nem foglalkozik a tervezés hazai szakmai jellemzőivel és szerveződésével, amely külön tanulmányok tárgya kell hogy legyen. Ugyanakkor azt mégis előre kell bocsátanunk, hogy a hazai szakmaépítésben és gondolkodásunk formálásában bizonyosan segítséget adhat az európai perspektívák elemzése.

2. „DESIGN” AVAGY „PLANNING”: A NEMZETKÖZI EURÓPAI TERVEZÉSFOGALOM MAGYAR KONTEXTUSBAN

Magyar közönségnek szánt (magyarul írt) dolgozatunkban fontos a kitérnünk a dolgozatban követett nemzetközi térbeli tervezés fogalom tisztázására hazai kontextusban. A hazai jogszabályok és a szakmai szemléletek kapcsán a térbeli dimenziójú tervezés – szakpolitikai feladata és szakmai rendszere is gyakran négy elkülönülő fogalomra bomlik szét. A településrendezés, a településfejlesztés, a területrendezés és a területfejlesztés fogalmai mentén az eltérő eszközre irányuló (szabályozási és stratégiai-fejlesztési) valamint az eltérő területi szintű (települési és területi) tervezés elkülönül egymástól, gyakran arra a következtetésre is vezetve, hogy ezek eltérő szakmai háttérrel is igényelnek. Vajon ez négy külön szakmát is jelentene? Ha a nemzetközi trendekkel és összevetésekkel foglalkozó szakirodalomhoz fordulunk, vagy akár az urbanisták európai szervezetének (ECTP) meghatározásához, akkor ezek – és még ezeken túl egyéb térbeli koordináló mechanizmusok is – bizonyos mértékben egységes szakmai tevékenységet jelentenek, amelyet leggyakrabban az európai tudományos-szakpolitikai diskurzusban, a spatial planning (térbeli tervezés) fogalom fog össze ernyőkategóriaként. Ez, a kilencvenes évektől európai szinten polgárjogot nyert megnevezés egy olyan semleges ernyőfogalom lett, amelybe egyaránt beleférnek a különböző országok egymástól eltérő tervezésfogalmai, és a hagyományosabb, város- és területi tervezés mellett a térbeli (beleértve a városi) fejlődést befolyásoló egyéb közkoordinációs mechanizmusok – a közlekedési hálózattervezéstől a helyalapú gazdasági és közösségfejlesztésen át egészen az ágazati politikák területi összehangolásáig. A különböző földrajzi léptékű térbeli tervek egyaránt részei ennek a várositól az országos stígtig, sőt a határokon átvéelő nemzetközi térségek tervezése fejlesztései is e kategóriába tartozik. (Williams 1996; Allmendinger 2009)³ Ugyanakkor e fogalomba jellemzően nem értik bele a kisléptékű, pl. objektum orientált, egy parkra, utca alakításra vonatkozó fizikai tervezést. (A nemzetközi tervezési fogalmakról és hazai megfeleltetésükről bővebben ld. Salamín – Péti, 2019)

Nemzetközi dimenziója miatt dolgozatunkban ezt az egységes térbeli tervezés-értelmezést követjük, amelyet néhány ponton fontos bevezetnünk a hazai szaknyelvi kontextusba. (E fogalom hazai

² Empirikus vizsgálatunkban 2017–2018-ban harminc országra kiterjedően (EU-tagállamok, Norvégia, Svájc, Szerbia) került sor 120 fős tervezői kulcsszakértő kérdőíves felmérésére, 30 mélyinterjúra, valamint ezen országok területi tervdokumentumainak elemzésére az európai változások azonosítása céljából. A tanulmány a létrejött adatbázist használja.

³ A fogalom további, új trendet tükröző értelmezéséről és magyar kapcsolódásairól lásd Salamín–Péti 2019.

fogalmi bevezetésének szükségességéről 2019-es tanulmányunkban érveltünk (Salamín-Péti)). Az értelmezési különbségek nyelvi adottságainkból is adódnak. A planning fogalom kevesebb is és több is, mint a magyar tervezés jellemző értelmezési tartománya. A magyar köznyelvben a tervezés és főként a tervező szó alkalmazása szorosan kapcsolódik a műszaki-építészeti szakterületekhez. Az angol nyelv a műszaki-építészeti és a termék-orientált tervezésre a designing, olykor egyes mérnöki tervezésekre az engineering kifejezést, az üzleti vagy a közszféra (szakpolitikai és térbeli) jövőformáló tervezésére pedig a planning szavakat használja, míg a magyarban ezekre nincs külön kifejezés. Tanulmányunkban tervezés alatt az angol planning (urban/regional/spatial ~) kifejezést értjük, amely egyszerre több is, és kevesebb is, mint a magyar (város-/területi) tervezés fogalom. Az urban planning fogalom jövőalakító tudatos cselekvésre irányuló jelentése ma már egyre inkább elválik a város fizikai tereinek (a fizikai térben megjelenő utca, burkolatok, építmények, földhasználat, infrastruktúra konkrét objektumai, stb.) alakítására irányuló, az építészettel, de például környezetpszichológiával is szorosabb kapcsolatban álló, objektumorientált fizikai várostervezéstől, amelyet az angol inkább urban designnak nevez. Ugyanakkor tágabb értelme miatt az angol urban/regional planning alatt a magyar gyakorlatban nem is csak a várostervezést, illetve területi tervezést (tervformálást), hanem a területfejlesztési és városfejlesztési szakterületet is értenünk kell. (Bővebben lásd Salamín-Péti 2019.)

3. IDŐBEN VÁLTOZÓ SZEMLÉLET: TECHNIKAI FELADAT VAGY STRATÉGIAI IRÁNYÍTÁSI, TÁRSADALMI FUNKCIÓ

A területi és várostervezésről sokan hangsúlyozzák, hogy az időben kaméleon-szerűen változik, a körülmények alakulásához idomul. Érthető tehát, hogy domináns szakmai szemléletei is megváltoznak idővel. A modern értelmében (önálló szakpolitikai területként) Európában a huszadik század legelején megszülető várostervezésre a század közepéig főként technikai feladatként tekintettek, elsősorban mint a fizikai tér szükséges struktúrájának kialakítására, legyen szó bizonyos szabályok érvényesítéséről vagy a kívánatos létesítmények és azok környezetének fizikai meghatározásáról (Faludi, 2011, 6.)

Éppen ezért a várostervezést magát inkább technikai-műszaki, olykor pedig esztétikai kérdésnek tekintették – a Corbusier által sokáig dominált modern kontinentális várostervezést építészeti ideák hatották át, miközben Angliában hamar egy önálló tervező szakma formálódott, elsősorban társadalmi-filantrop mozgalmakban gyökerezve. Ez a fajta tervezés az országos és nemzetközi politikákban sokáig vajmi kevés figyelmet kapott, a társadalomtudományok érdeklődését pedig alig keltette fel (Healey–Williams, 1993). Ezzel szemben a várostervezés hatvanas-hetvenes évektől induló új szemléletei nyomán a társadalmi vonatkozások jelentősége felértékelődött, és ma már elmondható, hogy a legtöbb országban a térbeli tervezés gazdasági és társadalmi vonatkozásai vannak előtérben. Davoudi (2009) a rendszerelméletnek a hatvanas években zajló térhódításához köti azt a pillanatot, amikor a tervezési szakterület a dizájnorientált szakmából (a fizikai tervezésből) zömében társadalomtudományi alapú szakterületté vált. Az USA-ban ugyanerről a váltásról számol be Godschalk (2006). Valóban, a strukturalizmus szellemében a hatvanas évektől széles körben jelentek meg tudományos szemléletű elemzések a témakörben, és elkezdődött a tervezés tudományos fogalmainak megalkotása is. (Mc Loughlin, 1969; Faludi, 1973; Hall, 1975) stb.⁴ A tervezéstudomány nagy hatású alakja, Peter Hall a város- és területi tervezést a hetvenes években már alapvetően a területi rendszerek fejlődésének kontrollálásaként határozta meg, amely a különböző szakpolitikák térbeli koordinációjával foglalkozik, hangsúlyozva a társadalomföldrajzzal való szoros összekapcsolódását (Hall, 2007 4, 211.). A rendszerelmélet szellemében a valóság és a jövő megragadására összetett, jellemzően kvantitatív modellek kerültek előtérbe, olykor

⁴ A tervezésselmélet kibontakozásáról lásd Hall 2007; Allmandiger 2009.

meglehetősen bonyolult rendszereket bevezetve a tervezési gondolkodásba (Ld. Cooper et al., 1971). Kritikai válaszként jelentkezett erre a nyolcvanas évek nagyprojekt-orientált várostervezési irányzata, amelynek lényege a bonyolult térbeli rendszerek helyett inkább nagy volumenű, egyben kezelhető fejlesztéseket tervezni (Healey, 2009). A kilencvenes évektől, akárcsak a közszféra több területén, itt is teret nyert a vállalatirányítás területéről érkező stratégiai tervezés, amely kétségtelenül máig az egyik domináns paradigmája a térbeli tervezésnek (is). Itt a cselekvések és a kívánatos struktúrák elgondolásán túl a célok, szándékok megfogalmazása is a tervezés meghatározó részévé vált, strukturált helyzetértékelésen alapulva (Ld. Healey et al., 1997; Healey, 2004; 2009). A térbeli tervezésnek a területhasználati tervek mellett így jellemző komponense lett a területi stratégia is (Ld. OECD, 2001). A tervezés feladatát és ebből adódóan szakmai bázisát is jelentősen érintik az olyan felértékelődő kihívások, mint a fenntarthatósági válság veszélye (vö. Péti, 2011; 2012) vagy a technológiai fejlődés, ami pl. a mára az egyik legfontosabb tervezési keretté váló okos város modellben testesül meg (Kocsis-Gere, 2021).

4. TERVEZÉS, MINT ÖNÁLLÓ DISZCIPLÍNA ÉS SZAKTERÜLET?

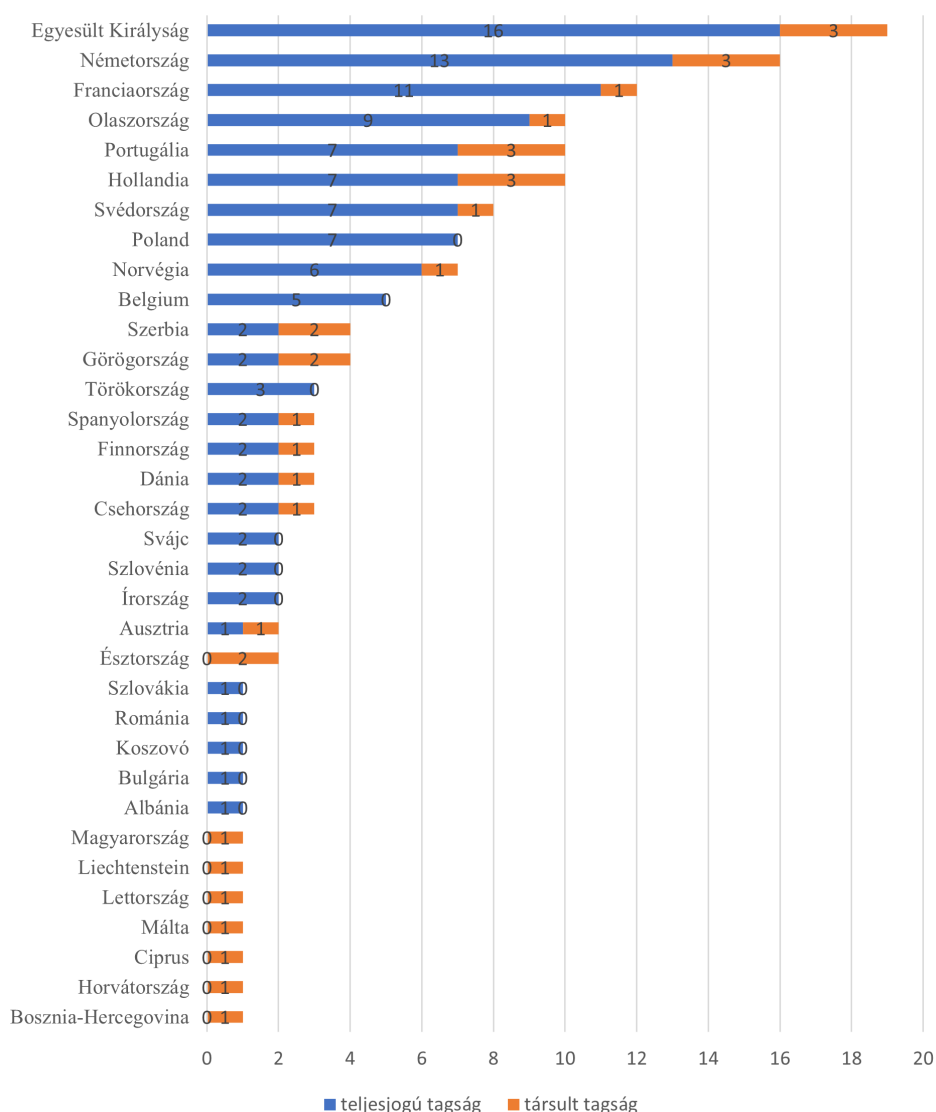
Sokan hangsúlyozzák, hogy akadémiai szempontból a tervezés tudománya vitatott területnek számít (Davoudi–Pendle–Bury, 2010; McLoughlin, 1994; Wildavsky, 1973). A tervezés önálló diszciplínaként való elismerése jelentősen különbözik az egyes országokban, ahogyan az is jelentős differenciákat mutat, hogy mi a tervezés tartalma és mi a tervezők feladata. A tervezés európai képzési rendszereivel foglalkozó Frank és szerzőtársai ezt szemléletesen fogalmazzák meg. Szerintük a spektrum egyik végén a tervezés egy teljesen önálló szakma, saját átfogó tervezői végzettséggel, (olykor szabályokkal kijelölt) egységes, generalista szakterület önálló fogalomkészlettel és módszerekkel, melynek tagjai esetleg specializálódnak egy-egy részterületre, mint pl. közlekedéstervezésre, területhasználat tervezésre, várostervezésre. A velük szembeni elvárásként megállapított kompetenciák meglétét, a szakmai minőséget olykor erre létrehozott (vagy erre vállalkozó) szervezet vagy kormányzati szerv monitorozza. A másik véglet az, amikor a tervezők elsődlegesen mérnök, közgazdász, társadalomtudományi, geográfus végzettségűek, vagy építészek, akik saját szakmájukról városi vagy regionális léptékű tervezésre szakosodtak (Frank et al., 2014).

A modern értelemben vett várostervezés mint szakma a tizenkilencedik-huszedik század fordulóján született meg. Szakmai-tudományos intézményesülésének első lépéseire is ettől kezdve került sor, amikor egymás után alakultak meg a témával foglalkozó szakmai tudományos társaságok, az angol civil alapú Town and Country Planning Association 1899-es, és a királyi kartával elismert brit Royal Town Planning Institute 1914-es megalakításának mintájára. Ekkor hamar létrejöttek az első önálló várostervezési egyetemi képzések is. A tervezésnek, mint független szakterületnek a megjelenéséhez figyelemreméltó lendületet adott a második világháború utáni újjáépítés, amely a tervezési képzések elszaporodását is magával hozta, míg az utóbbi időben e térbeli tervezés, mint a fenntartható közösségek és városok megteremtésének kulcstevékenysége jelenik meg, vagy éppen a a klímaváltozás kezelésében való fokozódó szerepének felismerése ad megújult érdeklődést a szakterületnek. Az európai térbeli tervezés eszméje, a kohézió és integráció teremt újabbban további keresletet a területnek. (Frank et al., 2014, Faludi, 2011)

Fontos kiemelni a tervezési szakma európai **intézményesülési** törekvéseit is. A tervezés európai szakmájának megteremtésében fontos szerepe van az országok urbanisztikai szakmai társaságainak, melyeket ernyőszervezetként fog egybe az 1984-ben alakult Európai Térbeli Tervezők Tanácsának⁵

⁵ Megalakulásakor még European Council of Town Planner volt, amit később, éppen e tágabb tervezési tartalmak befogadása értelmében módosítottak térbeli tervezésre.

(ECTP). Az ECTP a nemzeti térbeli tervezési megközelítések, gyakorlatok tudáscseréjének elsődleges közege, amely az egységes euópai standardok megteremtését is küldetésének tekinti. (A szervezetről ld. tanulmányunkban még később.) Fontos szerepe van a szakemberképzés minőségfejlesztésében és „europaizálásában” az 1987-ben létrejött Európai Tervezési Iskolák Szövetségének (AESOP), amely mára közel negyven ország másfélszáz egyetemét tömöríti, minősítve azok tervezési képzéseit. A szövetségbe olyan egyetemek csatlakozhatnak, amelyek rendelkeznek a szervezet által felállított európai képzési standardoknak megfelelő képzési programmal a térbeli tervezés területén. Az 1. ábra a tervezés szakma intézményesültségét és európai orientációját jelzi, amelyen látható, hogy az egyes országokból milyen számban kapcsolódtak be felsőoktatási intézmények ebbe a hálózatba. Nagy-Britannia, Németország és Franciaország nemzetközi jelentősége a tervezési szakterületen ez alapján is jól látható, de az olasz jelenlét is figyelemre méltó, míg az ország méretéhez képest Portugália aktivitása tűnik a legkiemelkedőbbnek a térbeli tervezésben, az új tagállamok blokkjából pedig Lengyelország van jelen számottevően.

(1. ábra) Az Európai Tervezési Iskolák Szövetségének (AESOP) európai tervezési képzést nyújtó felsőoktatási intézményi tagjainak a száma 2020-ban

Forrás: AESOP membership directory (www.aesop-planning.eu/) nyilvántartása alapján saját szerkesztés

Az AESOP-nak egyelőre egy magyar társult tagja van, a Budapesti Corvinus Egyetem, a magyar és angol nyelvű regionális és környezeti gazdaságtanszakkal, amely urbanisztika és térségfejlesztés specializációt kínál.

A tervezés európai szakmaiságának formálódásában fontos említünk az Európai Unió szerepét. Jogilag az Európai Unióban a térbeli tervezés ma is elsősorban a tagállamok kompetenciáját jelenti, az mégis fokozódó mértékben nemzetköziesedik egyrészt az Unió által támogatott együttműködések által erősített kooperációk révén, másrészt a különféle elvárásokat és korlátokat támasztó uniós (közösségi) politikák hatására, hamradrést pedig a tagállamok önkéntes együttműködésével megszülető, közös területi és városi témákat érintő stratégiák és informális irányelvek (Pl. Lipcsei Charta, Területi Agenda, ESDP) adaptálásának következményeként. Az ehhez kapcsolódó egységesülési folyamatot a szakirodalom a térbeli tervezés europaizálódásaként ír le és elemez bőszégesen (Ld. Salamin, 2021) Az Uniónak vannak a területet közvetlenül érintő programjai, melyek közül a legfontosabbak a határon átnyúló területalapú kooperációkat finanszírozó és intézményesítő Európai Területi Együttműködési programok (korábban INTERREG), vagy a térbeli tervezés összeurópai monitorozó programja, az ESPON és a várostervezési-fejlesztési tudáscsere platformjaként az URBACT program.

5. A TERVEZÉSI SZAKMA ÉRTELMEZÉSÉNEK HÁROM TÍPUSA AZ EURÓPAI FELSOÓKTATÁSBAN

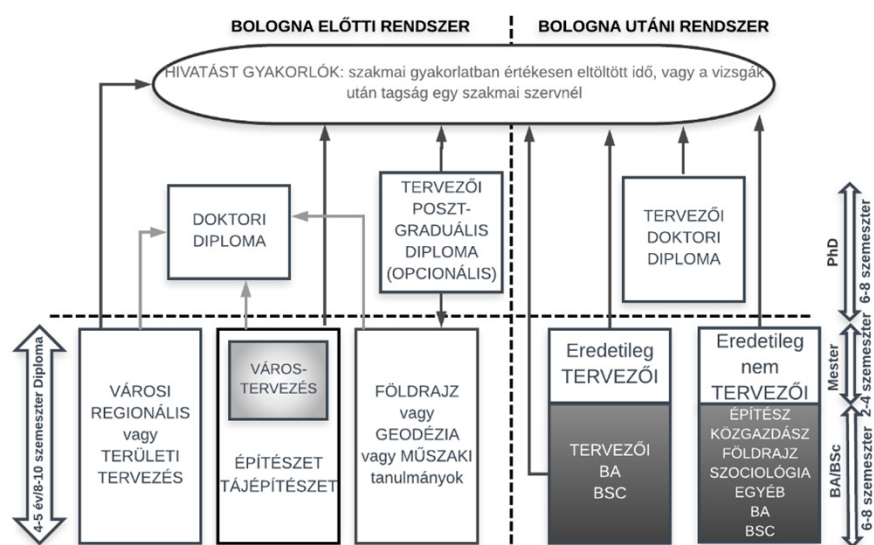
A szakterület diszciplináris helyzetét jól jelzi a felsőoktatásban való megjelenése. A szakterületi megítéléséhez jó alapot ad az a 2014-ben a Cardiff-i Egyetem Földrajz és Tervezés Intézet vezetésével készült átfogó elemzés a tervezés európai képzési és szakmai palettájáról, melyben átfogóan ez EU tagországokat, mélyebben pedig hét országot vizsgáltak (Frank et al., 2014). (2. ábra) Eredményeik szintéziseként a tervezési felsőoktatás három európai „ideológiáját” azonosították.

Az **építész/mérnök-tervező ideológiában** a (térbeli)tervezés a műszaki alapú diszciplinák specializálódásaként jelenik meg. Ennek szemléletében a tervezés alapvetően intuitív, technikai (műszaki) és alkalmazott jellegű. Képzési modellje jellemzően műszaki alapú és elsődlegesen a spanyol, bolgár, horvát, cseh, albán, dán, részben a portugál, görög és olasz gyakorlatra jellemző.

A második ideológiában a tervezés a **különféle társadalomtudományok kiterjesztése**, specializációja. Ebben a megközelítésben a tervező egyfajta az interdiszciplinaritást koordináló generalista, vagy pedig olyan specialista, aki a szakpolitikák valamely térbeli értelmezésével vagy éppen alkalmazott földrajzzal foglalkozik. Ebben a szemléletben a térbeli tervezést analitikus jellegűnek tekintik, egyfajta alkalmazott tudományosság jellemzi. A tervezés, mint kiegészítő képesítés jelenik meg. Képzési modellje jellemzően posztgraduális (Msc és PhD) és a tervezés gyakran politikatudományi, földrajzi vagy akár jogi képzések specializációjaként jelenik meg. Ennek az ideológiának jellemző példái Svájc, Németország, Spanyolország, Norvégia, de megjelenik Nagy-Britanniában, Görögországban is.

A harmadik a tervezés önálló diszciplinájának ideológiája. Ebben a tervezésnek saját kulcseretanyaga van, a tervezők ennek olyan szakemberei, akik a tervezés saját technikáit ismerik vagy az interdiszciplináris elemzés, a normatív szakpolitika alkotás különféle módszereire specializálódnak. Itt a tervezési képzés integráló és alapszaktól indulóan teljeskörű. Legfontosabb példái Nagy-Britanniában, Ausztriában, Németországban, Lengyelországban, Hollandiában, Franciaországban, részben Olaszországban és Görögországban jelennek meg.

Egy országban azonban többféle szakmai megközelítésben is megjelenhet a tervezési képzés.

(2. ábra) A tervezés oktatásban való jellemző megjelenési módozatai a Bolognai rendszer előtt és után Európában

Forrás: Frank et al. 2014:42

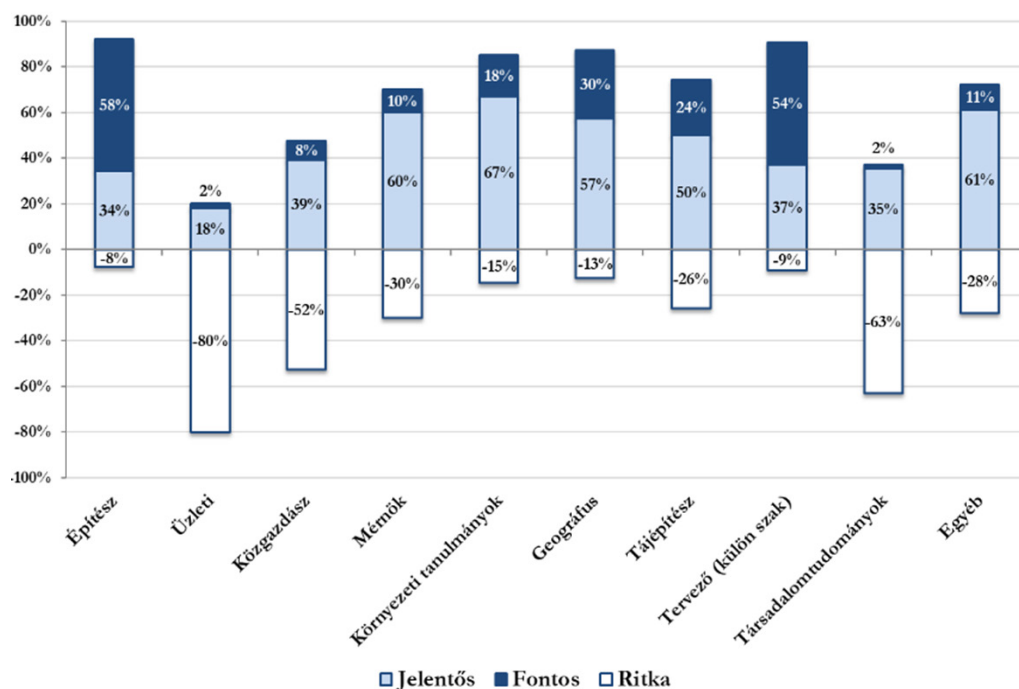
Ha a tudományos nomenklatúrában tájékozódunk, akkor azt láthatjuk, hogy a nemzetközi szinten a területi és várostervezés/fejlesztés/kutatás elsődlegesen a társadalomtudományokban jelenik meg, bár a tudományos folyóiratok legismertebb minősítési rendszereiben a társadalomtudományokon belül jelenik meg a tervezés (planning), a Scimago esetében a Földrajz, tervezés, fejlesztés (Geography, Planning and Development) kategóriában, ill. a városi tanulmányok (Urban Studies), a Google Scholar-ban pedig a Városi tanulmányok és tervezés (Urban Studies & Planning) részkategóriáiban.

6. A TERVEZŐK VÉGZETTSÉGE AZ EURÓPAI GYAKORLATBAN

Egy 2018-ban záruló kutatás keretében került sor a szerző kérdőíves felmérésére, amely során a területi és várostervezés 121 szakemberét érte el az (akkori) EU tagorságokból, valamint további három, az Unióhoz szorosan kapcsolódó európai országból (Svájc, Szerbia, Norvégia).⁶

A vizsgálat kitért a tervezés szakembereinek végzettség alapú szakmai hátterének vizsgálatára is. A megkérdezettektől nem saját szakmai hátterükre kérdeztünk rá, hanem arra, hogy az egyes szakmacsoportok, tapasztalata szerint országukban mennyire gyakran vannak jelen a tervezés gyakorlatában. Az egyes végzettségeket három kategóriába sorolhatták: a ritka, jelentős és a fontos csoportokba. Fontos, hogy ez a módszer nem volt képes kimutatni a településtervezésben ill. területi (regionális) tervezésben jelenlévők közötti lehetséges szakmai különbséget, hiszen egységesen a térbeli tervezésre kérdeztünk rá, amely mindkét kategóriát magába foglalja.

⁶ A kulcsszakértői felmérés célcsoportját olyan szakértők jelentették, akik országukban a területi-térbeli tervezés elismert szakemberi és bizonyos nemzetközi kitekintéssel rendelkeznek. Mintavételi cél volt minden országból legalább három lehetőleg különböző célcsoportba tartozó válaszadó elérése az alábbiak szerint: tudományos-kutató, a térbeli tervezésért (vagy valamely részterületéért) felelős minisztérium szakembere, gyakorló tervező.

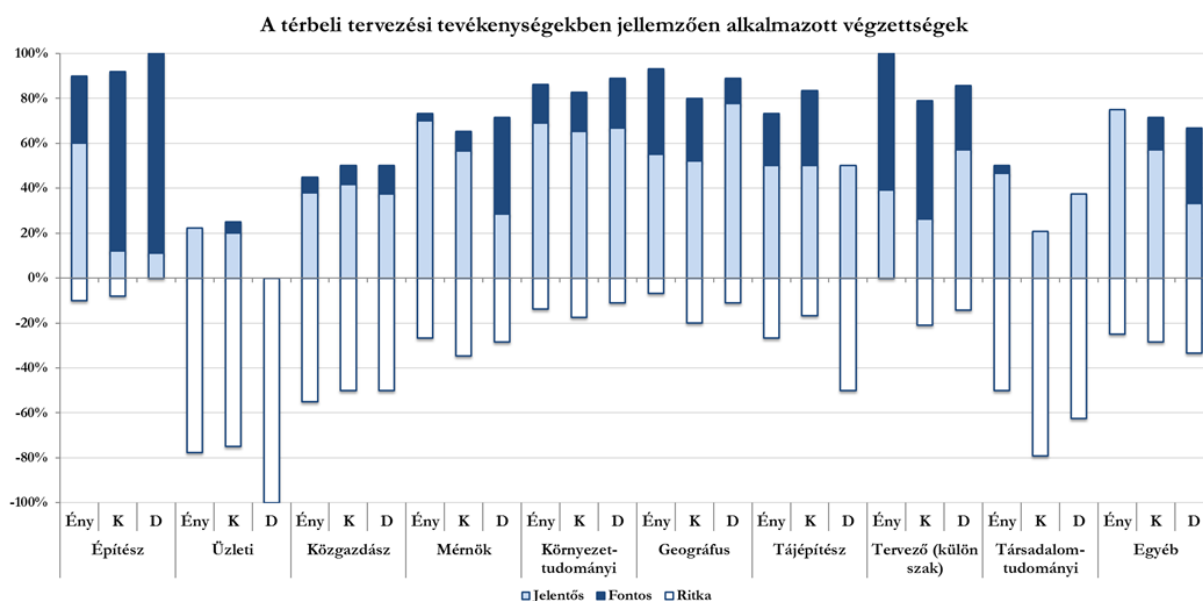
(3. ábra) A térbeli dimenziójú tervezésben jellemzően alkalmazott végzettségek a válaszok %-a alapján (valamennyi válaszadó)

Forrás: Készült a szerző Európa harminc országára kiterjedő felmérésének adatai alapján (2018, M: 121)

A válaszadók közül 30 fő volt a kitöltéskor tervezési gyakorlatban dolgozó szakember, 59 fő olyan, aki tudományos szakemberként foglalkozik tervezéssel – többségük konkrét tervezési tapasztalattal is rendelkezik – valamint 29 olyan szakember, akik a területért felelős állami apparátusban, jellemzően a minisztériumi szektorban dolgoznak e területen.

Európában, pontosabban a vizsgált 30 országban, összességében a területi és várostervezés gyakorlatában dolgozók körében a leggyakoribb szakmai háttér az építészet és az (önálló) városi, illetve területi tervezési (planner) végzettség, amit a geográfus, majd tájépítész, környezettudományi képzettségűek, a mérnökök és végül a gazdasági és egyéb társadalomtudományi végzettségűek követnek.

Ugyanakkor ebben jelentősebb eltérések tapasztalhatók az országcsoportok között. 2018-as elemzésünk (Salamín, 2018) az európai térbeli tervezés átalakulási trendjei alapján a legerősebb különbséget az országok között nem az EU csatlakozás időpontja, vagy az országok mérete alapján azonosította be, hanem elsősorban a tervezés kulturális alapjait körülrajzoló regionális csoportosítás mentén, amely szerint megkülönböztethető a déli (mediterrán) Európa (1.), a kétezres években csatlakozó keleti blokk (2.) és az északnyugat-európai, zömében centrumtárségnak is tekinthető országcsoport (3.).

(4. ábra) A térbeli dimenziójú tervezésben jellemzően alkalmazott végzettségek a válaszok %-a alapján Európa meghatározó kulturális régióiban (ÉNY: északnyugat-Európa, K: Kelet (HU, CZ, SK, SL, PL, SRB, BG, RO, EST, LV, LITH) D: déli (valamennyi válaszadó))

Forrás: Készült a szerző Európa harminc országára kiterjedő felmérésének adatai alapján (2018, M: 121)

A mediterrán Európában (Portugáliát kivéve) az építészet a domináns szakterület, de fontosak az egyéb mérnöki területek is, relatíve kis jelentőségű azonban pl. a tájépítészet vagy a társadalomtudományi terület. Ez szoros összefüggésben áll azzal is, hogy ezekben az országokban a tervezési rendszerekben is az ún. urbanizmus (urbanism) európai típusa a meghatározó tervezési megközelítés, szemben az észak-nyugati országok többségével, ahol elsősorban az ún. átfogó integrált tervezési rendszerek vannak előtérben, vagy épp Franciaországgal és Portugáliával, ahol a regionális gazdasági tervezési típus a domináns. (A térbeli tervezési rendszer típusokról ld. Salamin 2018 28-33o.)

A Brit-szigeteken és általában Nyugat-Európában az önálló tervező végzettségűek és a geográfusok aránya magasabb, de átlag feletti a társadalomtudományok és a környezettudományok jelenléte is (Salamin 2018: 97.). A Kelet-közép Európát is magába foglaló keleti blokkban is az építészet a legerősebb, de összefüggésben a gyors európaizálódási folyamatokkal, itt is megerősödött geográfus végzettséggel a tervezésbe bekapcsolódók aránya. A gazdasági végzettség szerepe itt lett a legmagasabb, míg e régió sajátjaként relatíve magas arányban a tájépítészt képviselteti magát. Az ide tartozó országok közül többen – köztük Magyarországon – egyszerre van jelen, részben elkülönülve egymástól egy műszaki-építészeti karakterű és egy gazdasági-társadalomtudományi ill. geográfus alapú szakmai csoport.

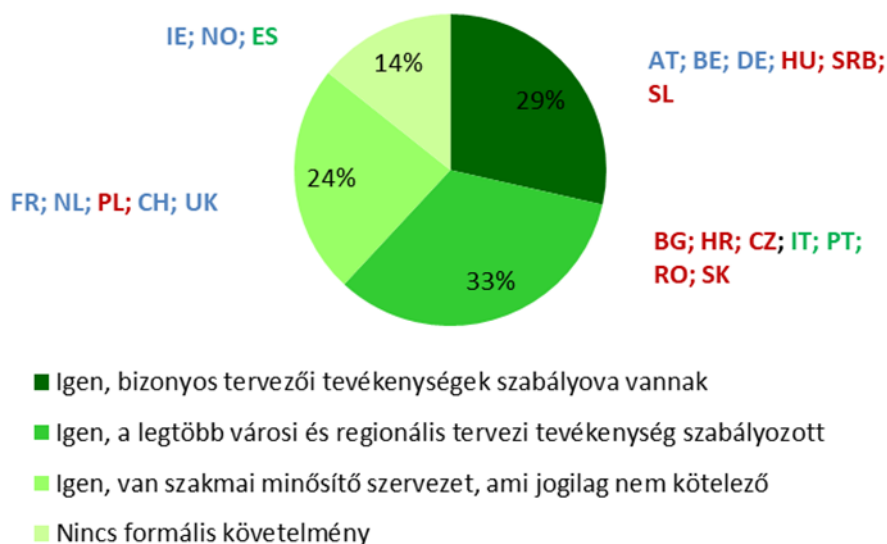
Ahogy háttérbe szorul a területi-városi tervezés technikai megközelítése, a gyakorlati tervezők szakmai háttere is ennek megfelelően alakul át, előtérbe helyezve a gazdasági-társadalmi, de gyakran környezettudományi tudásterületeket, valamint a térbeli integrálás hagyományos diszciplínájaként a földrajzot. Fontos leszögezni, hogy ezek a tudásterületi változások az építészeti karokon nyújtott tervezési képzésekben is érvényesülnek, hiszen a legtöbb rangos európai egyetemen ezekben is jelentősen felértékelődött a gazdasági-társadalmi tértudományi, nemzetközi politikai és a környezettudományi (mindkettő kapcsán a földrajzi) tartalom.

Ugyanakkor az „urban design”, a „place making” felfutása Európa szerte egy városépítészeti reneszánsz jeleit mutatja, amit erősíthet az EU nemrég meghirdetett ún. Új európai Bauhaus⁷ kezdeményezése is, amely küldetése szerint össze kívánja kapcsolni az ún. Európai Zöld Megállapodás szellemiségét az otthonok, az épített környezet fejlesztésével.

7. TERVEZŐI NYILVÁNTARTÁS ÉS JOGOSULTSÁG: DIPLOMA TÍPUS HELYETT KOMPETENCIA ALAPÚ MEGKÖZELÍTÉS

A várostervezők, területi tervezők azonosításához, gyakran szakmagyakorlásuk legitimitásához is sok országban valamilyen hitelesített szakember-nyilvántartás kapcsolódik. A tervezőket nyilvántartó állami vagy civil szervek, kamarák valós szerepe e minősítésekkel nagyon különböző (az ajánlástól a szakmagyakorlási jogosultságig széles spektrumon mozog a nyilvántartás felhatalmazó ereje)de az is változó, hogy milyen szempontok szerint vesznek e minősítő testületek nyilvántartásba szakértőket, és hogy milyen tervezési tevékenységekre jelentenek valamilyen iránymutatást.

A tervezők regisztrálása az EU tagországokban eltérő képet mutat. Harminc országra kiterjedő felmérésünk szerint három országban nincsen semmilyen formális tervezői követelmény (Írország, Norvégia, Spanyolország) öt országban, köztük Nagy-Britanniában van valamilyen szakmai minősítő szervezet, de az jogszabályokkal nincsen kötelezővé téve, hat országban (köztük Magyarországon) a tervezési tevékenységek bizonyos része (nálunk főként a rendezési tervek) szabályozott jogosultsági rendszerben végezhető csak, míg hét országban a legtöbb regionális- és várostervezési tevékenység végzési jogosultsága szabályozott.

(5. ábra) A tervezői tevékenység formális szakmai minősítése, szabályozása az egyes országokban 2018-ban
Forrás: Készült a szerző Európa harminc országára kiterjedő felmérésének adatai alapján (2018, M: 121)

A formálisan minősített szakmagyakorlók rendszere kapcsán fontos jelezni azokat a korábbi tanulmányunkban elemzett (Salamín, 2021) nemzetközi trendeket, amelyek a tervezés formalizált jogosultsági rendszereinek effektív hatókörét erodálják. Európa szerte tapasztalható trend – amit, összhangban a szakirodalommal empirikus vizsgálatunk is megerősített – hogy a

⁷ https://europa.eu/new-european-bauhaus/index_hu

tervezésben résztvevők köre kibővül, és a tervezési eszközök és folyamatok keretei fellazulnak, a korábbinál sokkal többféle, köztük egyre több, nem, vagy kevésbé formalizált tervezési eszköz és folyamat jelentkezik. Ezek a változások a tervezési szakma intézményesült saját, gyakran zárt szakmai szerveződési rendszerei ellen is hathatnak. Felmérésünk szerint a tervező egyéni alkotói-szakértői szerepe egyértelműen leértékelődik a folyamatban, és kevésbé válik már el a többi tervezési szereplőtől (ld. Salamin, 2021: 84). A tervezés motivációiban, a tervezés tárgyában (társadalmi gazdasági tartalmak), térértelmezésében (fizikai tér mellett egyre inkább a „puha” tereket kreáló relációs térértelmezés érvényesül) olyan mértékű a változás, hogy olykor felmerül a kérdés, hogy ezek az új a típusú tervezési formák vajon mennyiben tartoznak a hagyományos várostervezéshez, ill. művelőit mennyire tekinthetjük egyazon szakma képviselőinek, vagy azoknak, akiket a patinás urbanisztikai-tervezési szakmai szervezetek tervezőként definiálnak. Szükségszerűen a szakma határai is elmosódnak, de mindenesetre biztosan eltolódnak. Van, ahol a hagyományos város- és területi tervezés szakmai közössége nem igazodik a változásokhoz és a térbeli tervezésnek az újszerű folyamatai (koordináció, területi összehangolás, stratégiai fejlesztések) a hagyományos tervezési szakma keretein kívül egészen más területeken alakulnak ki, (pl. a gazdaságpolitika, regionális politika, közösségfejlesztés), illetve a sok esetben a részben önállóvá váló európai integrációs szakterület szakemberei körében.

A jogosultsági rendszerek egyfelől segíthetik a tervezési gyakorlatok egyfajta minimum minőségének fenntartását, ugyanakkor velük kapcsolatban óhatatlanul felmerül a „klubon” belüliek céhes önvédelmi mechanizmusának (ti. az újak piacon kívül tartásának motivációja) vagy a különböző szakma és/vagy érdekcsoportok (nem éppen piaci alapú) pozíciószerezési versengésének a gyanúja. Mindenesetre a jogosultsági rendszer bizonyosan piaci versenyt korlátozó jellegű lehet, ami piagazdasági szempotból pontosan addig legitim, amíg az valósan valamilyen piaci kudarc – pl. „kóklerek” érvényesülésének – kezeléséhez szükséges. A status quo fenntartásának jelentős esélye van az erősen beszabályozott jogosultsági rendszerben, ami a tervezési szükségletek és formák gyors átalakulásának fényében kifejezetten káros is lehet. Ha pedig az új típusú kihívásokhoz – pl. klímaváltozás, versenyképesség, digitalizáció – kapcsolódóan átalakuló tervezési feladatokat nem tudja a szakmai rendszer megújulása lekövetni, akkor könnyen romolhat az egész területi és várostervezési szakterület társadalmi és gazdasági megítélése, renoméja. Ez a fajta leértékelődés pedig jelen van, hiszen a már többször hivatkozott európai felmérésünk alapján a vizsgált országok 36%-ban leértékelődik a térbeli tervezés, 2002 óta pedig csak 25%-ban értékelődött fel.

A szerző helyzetértelmezése szerint azok a szakmai nyilvántartási rendszerek állják ki jobban az idők szelét, amelyek nem fixen meghatározott diplomatípushoz, hanem kompetenciákhoz kötik a minősítést, és amelyeket nem általánosan állami szabályozás ír elő, hanem a piacon elismert szervezet(ek) minősítését jelenítik meg, amit persze bizonyos döntéseiben – pl. közbeszerzésekben – az állam is figyelembe vehet. Ezt a mintát jelzi a legnagyobb tervezési hagyománnyal rendelkező Nagy Britannia tervezési minősítési rendszere és az európai ernyőszervezet, az ECTP kezdeményezése is a tervezői minősítés európai kereteinek bevezetésére, melyeket röviden ismertetünk az alábbiakban.

A már említett Európai Térbeli tervezők Tanácsa (ECTP) európai ernyőszervezetként érdekképviselési feladata mellett küldetésének tekinti a szakmagyakorlás minőségének emelését, és ehhez nem csak a nemzetközi együttműködést, de a közös európai standardok bevezetését is. Az ECTP a kontinuus fejlődést és a tervezés szakmaiságának egyértelmű, bár a szervezet jellegéből adódóan – ti. a hagyományos tervezési társaságok alkotják a tagságát – megfontolt

ütemű megújulását és kibővülését képviseli, ezzel nyitva az új típusú térbeli tervezési folyamatok felé. Nevében is ennek szellemében módosult a város tervezés (town planning) térbeli tervezésre (spatial planning). Ennek érdekében alkotta meg az Athéni Karta példájára immár két alkalommal a tervezés európai szakmai krédóját, utóbb a magyarul is megjelent ún. Európai Tervezés Kartát (Goodstand et al., 2013, magyarul Salamin, 2016). Ehhez kapcsolódóan a tervezői szakemberek kívánatos kompetenciáira is kialakította európai iránymutatását, amely az egyes országok szakmai szervezeteinek minősítéséhez kíván egységes rendszert adni. Az ECTP tagjai, így a Magyar Urbanisztikai Társaság is vállalta, hogy saját eszközei mentén törekszik az európai iránymutatás átültetésére vagy saját minősítési rendszerébe, vagy a szakpolitika és a piac felé ajánlva annak tartalmát.

Az ECTP szakmai minősítési gyakorlatokra vonatkozó ajánlásában a 3. ábrán felsorolt nyolc kulcskompetencia-területet jelöli ki, amelyekkel a tervezőnek a 21. században rendelkeznie kell, részben tanulmányai részben tapasztalatszerzése révén.

Kulcskompetenciák

1	A tervezés alaplogikája	
2	Társadalmi-gazdasági térbeli rendszerek	
3	Épített környezet	
4	Környezeti térbeli rendszer	- Kreatív jövőkép - vízió
5	Tervezési technikák	- Cselekvések kezdeményezése és megvalósítása
6	Tervezési „termékek”	- Projekt menedzsment
7	Tervezési eszközök	- Probléma-megoldás
8	Független kutatás	- Kollaboratív és multidiszciplináris munka
		- Professzionalizmus
		- Kommunikációs készségek
		- A kutatásból és gyakorlatból nyert tudás átadása és terjesztése

(6. ábra) Amihez a tervezőnek értenie kell: A térbeli tervezés szükséges kulcskompetenciák Európában

Forrás: ECTP 2017 alapján saját szerkesztés

Nagy Britanniában a már említett 107 éve alapított, királyi kartával elismert Royal Town Planning Institute (RTPI) tartja nyilván a szigetország regisztrált tervezőit, többféle kategóriában. A huszonháromezer tagot számláló szakmai civil szervezet nagy hagyományai ellenére kifejezetten a térbeli tervezés folyamatos szakmai szellemi megújítójának számít. A jogosultságot az állam az Egyesült Királyságban nem szabályozza, viszont a piac elvárja az RTPI tagságot, ami egyben a minősítést is jelenti. Teljesjogú tag (teljes tervező) mellett vannak olyan speciális tagsági típusok is, mint a tervezési jogi szakértő vagy a junior tagság. A tagsághoz megfelelő végzettség és szakmai tapasztalat is szükséges. A megfelelő végzettség azonban nem meghatározott nevű/típusú szakok elvégzését jelenti. A szervezet időről időre megújuló elvárásrendszere alapján a képzési programokat – kartól, tudományterülettől szinte függetlenül – minősíti, ill. monitorozza. Bár mint említettük, itt a tervezés önálló szakmának tekintendő képzési rendszereiben igen sokféle diszciplináris kötődésű szak megjelenik, a földrajztól, a környezettudományon és a gazdasági tudományokon át a településépítészetiig bezárólag. Összesen 31 egyetem, 118 alap és mesterszakja szerepelt elfogadott tervezési szakként az RTPI nyilvántartásában 2018-ban. (ld. 1. táblázat)

(1. táblázat) Tervezési jogosultságo adó szakok Nagy-Britanniában: A Royal Town Planning Institute (RTPI) tervezői minősítési rendszerében akkreditált többször előforduló szakok megnevezései (hasonló nevek összevonásával)

Forrás: Az RTPI által elismert tervezési képzésként regisztrált programok nyilvántartása (<http://www.rtpi.org.uk>) alapján saját szerkesztés

Szak megnevezése	Akkreditált programok száma
Várostervezés (town/urban planning)	11
Tervezés és Ingatlan (fejlesztés)	11
Regionális és várostervezés	9
Földrajz és tervezés	9
Területi tervezés (és kutatás)	8
Nemzetközi/Európai/globális (területi/városi) (fejlesztési) tervezés/fejlesztés	8
Fizikai várostervezés és tervezés (Urban design and planning)	8
Városrehabilitáció	7
városi és vidéki tervezés	5
(város) tervezés és fenntartható fejlődés	5
Tervezés, környezet (kutatás) (fejlesztés)	4
Építészet és város tervezés	4
Tervezés	4
Környezeti (hatás) értékelés és menedzsment	3
Közlekedés (politika) (és város) tervezés	3
Történelmi örökségvédelem	2
(Térbeli) tervezés és fejlesztés	2
Lakhatás fejlesztés (és menedzsment)	2
tengeri (térbeli) tervezés (és menedzsment)	2

NÉHÁNY KONKLÚZIÓ

Végezetül a tervezés szakmai rendszerével kapcsolatos dilemmára hívjuk fel a figyelmet. Véltetően nem mondunk nagyon újat, ha tanulmányunk végén kiemeljük, hogy a területi és város-tervezés és minden térbeli dimenziójú tervezés szükségszerűen interdiszciplináris karakterű, még akkor is ha bizonyos országokban egy-egy szakterülethez erősebben kötődve intézményesült a szakterület. Ugyanakkor azt is láthatjuk, hogy közös nyelv, közös módszerek, és egységes gondolkodás nélkül a legnagyobb nyitottság mellett sem képesek eltérő szakmai közegben szocializálódott szakemberek sikeres tervezői munkát együtt végezni, azaz mégis szükség van a tervezés (planning) önálló szakmai kereteinek megformálásra és bevezetésére, azaz az önálló tervezési szakmára is. A specializáltabb szakterületi tudás és a generalista tervezői tudás helyes kombinációja bizonyosan az egyik fontos szakmai feladat.

Bár a tervezés ma is elsődlegesen nemzeti keretek között működik, szakmai szemléletében szükség van az eltérő nemzetközi – legalább európai – szemléletekhez való valamiféle kapcsolódásra, egyfajta kompatibilitás lehetőségére, ami pl. a magyar gyakorlatban még erőteljesen hiányzik.

Alapvetően minden társadalmi cselekvést erősíthet a strukturált, célzott tudáskészlet, a fejlett módszertan és eszközkészlet rendelkezésre állása, s a tervezés szakmaiságát és értékét is emeli a fejlett szakmai rendszer, azaz a szakma „masinériája”. Ugyanakkor a tanulmányban csak röviden említett átalakulási trendek a tervezésben ma már olykor egészen más tervezés-értelmezést, más tudásokat, sőt mindennek előtt más – a korábbinál sokkal tágabb – szereplői kör igényét támasztják, amelyhez nem csak a kialakult rutinokat, hanem akár a szakmaiság lényegesen tágabb körét is újra kell gondolni, sőt esetenként akár át is kell adni a feladatot másoknak.

A térbeli tervezés a legtöbb európai országban kiterjedt intézményi és szabályrendszerrel, jól konstruált szakmaisággal működik. Egy célra szabott strukturált nagy felépítmény jól ellátja feladatát, ha változatlanok a feltételek, de megfelelő adaptációs – sőt újradefiniálási – képesség nélkül akár nehezítő ballasztá is válhat a kialakult szakmai rendszer, ha megváltozik a feladat környezet. Márpedig változik...A területi és várostervezésről sokan hangsúlyozzák, hogy az időben kaméleon-szerűen változik, a körülmények alakulásához idomul. A tervezés országonként is eltérő megjelenési formái a társadalmi formációk és a domináns politikai és szakmai ideológiák változásaival, az aktuális (vagy annak tartott) társadalmi-gazdasági kihívásokra válaszolva idővel olyan mértékben alakulhatnak át, hogy olykor már nem is hasonlítanak korábbi megjelenéseire. A térbeli tervezést nem a kontinuus szakmai tartalom, tudás, vagy egyazon szakmai közösség jelenléte teszi tervezéssé, hanem kizárólag az a funkció, hogy a térbeli fejlődés jövőjét formálja és alakítsa.

IRODALOMJEGYZÉK

- Allmendinger, P. (2009): Planning theory. Basingstoke, Palgrave Macmillan, 640.
- CEMAT (1983): European regional/spatial planning Charter – Torremolinos Charter. Torremolinos, European Conference of Ministers responsible for Spatial/Regional Planning (CEMAT).
- Cooper, W. C.–Eastman, J. N.–Kortanek, K. (1971): Systems Approaches to Urban Planning: Mixed, Conditional, Adaptive and Other Alternatives. Institute of Physical Planning, Research Report No. 6 (August 1970). Policy Sciences, 2(4), 397–405. <http://www.jstor.org/stable/4531453> Letöltve 2020. november 19.
- Davoudi, S. (2009): Asymmetric development in spatial planning: positivist content and post-modernist processes?'. In Davoudi, S.–Strange, I. (eds.): Conceptions of Space and Place in Strategic Spatial Planning. London, Routledge, 207–243.
- Davoudi S. - Pendlebury, J. (2010): Evolution of planning as an academic discipline. In: Town Planning Review 2010, 81 (6), p. 613–644.
- ECTP (2017): Guidelines on Professional Competences in Spatial Planning.
- Faludi, A. (1973): Planning Theory. Glasgow, Pergamon Press, 306.
- Faludi, A. (2011): Cohesion, Coherence, Cooperation: European Spatial Planning Coming of Age? RTPI Library Series Oxon, Routledge, 224.
- Frank, A. et al. (2014): Educating planners in Europe: A review of 21st century study programmes. Progress in Planning 91 , pp. 30-94.
- Godschal, D. R. (2006): Turning Points in Planning Education The UNC Experience. 15–24. <https://cdr.lib.unc.edu/downloads/00000164r?locale=en>. Letöltve: 2020. november 2.
- Goodstand, V. - Bouche, L,E. - Correia, F.P. (Szerk.) (2013) The Charter of European Planning. European Council of Spatial Planners. <http://www.ectp-ceu.eu/index.php/en/publications-8/the-charter-of-european-planning-213> (Letöltés 2018.03.11.)
- Hall, P. (1975): Urban and regional Planning. David and Charles Ltd., 221.

- Hall, P. (2007): *Urban and regional Planning*. Penguin Books, 240.
- Healey, P.–Williams, R. (1993): *European Urban Planning Systems: Diversity and Convergence* In *Urban Studies* (4–5) 701–720.
- Healey, P. et al. (szerk.) (1997): *Making Strategic Spatial Plans: Innovation in Europe*. London, UCL Press.
- Healey, P. (2004): *The treatment of space and place in the new strategic spatial planning in Europe*. *International Journal of Urban and Regional Research*, 28 (1): 45–67.
- Healey, P. (2009): *In search of the “strategic” in spatial strategy making*. *Planning Theory and Practice*, 10 (4): 439–457.
- Kocsis, J. B. - Gere, L. (2021): *Okos város globális nézőpontból SZÁZADVÉG 1 : 1 pp. 101-129. , 29 p.*
- McLoughlin, J. B. (1969): *Urban and Regional Planning: A systems Approach*. Faber, London.
- McLoughlin, B. (1994): *Center or periphery? Town planning and spatial-political conomy*. In: *Environment and Planning A*, 26(7), p. 1111–1122
- MUT 2019: *Közösség a fejlődésért – A Magyar Urbanisztikai Társaság középtávú víziója*. <https://www.mut.hu/?module=news&action=getfile&fid=247992> Letöltve 2020. november 22.
- OECD (2001): *Towards a New Role for Spatial Planning*. Paris, OECD Publication Service.
- Péti, M. (2011): *A területi tervezés és fejlesztés a fenntarthatóság jegyében & Stratégiai környezeti vizsgálatok földrajzi szem-lélettel*. Szeged, Jatepress, 150–175.
- Péti, M. (2012): *A territorial understanding of sustainability in public development*. *Environmental Impact Assessment Review*, Volume 32, Issue 1, 61–73.
- Salamin, G. (Szerk.) (2016): *Az Európai Tervezés Kartája (magyar kiadás.)* Budapest: Magyar Urbanisztikai Társaság. 44 p. <http://mut.hu/?module=news&action=getfile&fid=229688>
- Salamin, G. (2021): *A tervezés változó formái az új governance korában: A területi és város-tervezés 21. századi európai átalakulási trendjei. SZÁZADVÉG 1 : 1 pp. 57-99. , 43 p.*
- Salamin, G. (2018): *A földrajzi tér alakításának európaizálódása: Az Európai Unió térbeli stratégiáinak, tervezésének és kohéziós politikájának hatása az európai országok térbeli tervezési rendszereinek transzformációjára*. Gödöllő, Szent István Egyetem Enyedi György Regionális Tudományok Doktori Iskola, 199.
- Salamin, G.–Péti, M. (2019): *Tervkészítéstől a governance-ig: A térbeli tervezés európai fogalma, jelentései és lehetséges hazai kapcsolódásai*. *Tér és Társadalom*, 33: 3 7–28, 22.
- Williams, R. H. (1996): *European Union Spatial Policy and Planning*
- Wildavsky, A. (1973): *If planning is everything, maybe its nothing*. *Policy Sciences*, 4, p. 127–153.